

ПРЕДИСЛОВИЕ

За всеки на когото са близки и скъпи въпросите на духовната култура, проблемът за произхода на християнството трябва да представлява огромен интерес. Той винаги е приковавал вниманието на хората: опитвали са се да го разберат от най-различни позиции и от различни гледни точки. Но учудващото е, че даже привържениците на доста далечни един от друг възгледи са обръщали внимание главно на епохата и средата, в която християнството възниква. Даже богословската литература като правило се е ограничавала с такъв подход. Междувременно обаче Благата вест, донесена от евангелската проповед, отговорила не само на очакванията на хората от епохата на Август и Тиберий. С християнството завършил дългият световно-исторически процес на религиозните търсения на човечеството.

В продължение на векове хората извървели неизброимо множество пътища и пътечки; те изпитали и претеглили почти всичко, което човешкият дух бил в състояние да обхване — от мистиката отричаща света, до богоотричащия материализъм. И едва когато тези пътища били изминати и търсенията изчерпани, изразявайки се на библейски език, "се изпълнило времето". Светът се оказал поставен пред Откровението, разкриващо най-великите тайни. На човека били показани пътищата към съвършен живот.

Хората били свободни да приемат Евангелието или да го отхвърлят. Тяхната свобода останала неприкосновена. Залог за тази свобода било историческото унижение на Исус Назарянина; залог за нея била Голгота, която накарала да се поколебаят даже най-преданите и любящите; залог за нея станало нечуваното по своята парадоксалност учение, което било невъзможно да се приеме без усилия, без подвиг на вярата.

✱ Faith

Напразно хората прилагали към християнството обичайните мерки: едни търсели свещени санкции и личби, други — философски доказателства. Но Църквата, чрез устата на св. апостол Павел, отговаряла: "Ние проповядваме Христа разпнатия, Който за иудеи е съблазън, а за елини — безумство".

Не като човешка, а като божествена вест влязло Евангелието в потока на историческото битие. То покорило мнозина. За други останало съблазън или безумие. Някои, приемайки го, след това се отрекли. Светът бил в безизходица. Оставало само отново и отново да бъдат повтаряни безплодните търсения, които увличали човешкия дух в дохристиянските времена. Отдалечаването от Христа в действителност означавало връщане към Буда или Конфуций, Заратустра или Платон, Демокрит или Епикур.

Действително прав се оказал старият Еклесиаст, като казвал: "Няма нищо ново под слънцето". Разглеждайки което и да е движение или учение, възникнало през тези двадесет века, ние се убеждаваме, че всички те се свеждат до възкресяване на нещо, което вече е било преди.

Дори и сред християните все още твърде често се проявяват рецидиви на доевангелско съзнание, изразяващи се в затворения в себе си спиритуализъм, в авторитарна нетърпимост, в магическо обрядоверие. Това е напълно обяснимо: зад нас са стотици векове. Сравнени с тях две хиляди години са нищожен срок за преодоляване на "езичеството", за осъществяване поне на малка част от задачата, възложена на света от Богочовека. А тя наистина е абсолютна и неизчерпаема. Може да се каже че закваската на Евангелието едва е започнала своето преобразуващо действие. Като се има предвид всичко това, когато се говори за религиозното минало на света, в известна степен вече се говори и за неговото настояще.

Преди сто години великият руски мислител Владимир Соловьов бил един от първите, които се обърнали към християнско осмисляне на религиозната история. Той замислил да ѝ посвети обширно изследване. "Целта на този труд — казва Соловьов, е да се даде обяснение на древните религии, което е необходимо, тъй като без него не е възможно пълното разбиране на световната история въобще и на християнството в частност". Поради различни причини този план не бил осъществен. Соловьов набелязал само основните мисли на своята предполагаема книга. В известна степен пропусъкът от тези години бил запълнен чрез тритомния труд на епископ Хрисант (Ретивцев) "Религии древнего мира в их отношении к христианству" (1873-1875). При всичките свои достойнства този труд в много отношения вече е остарял, особено в частта, която се отнася до Стария Завет. Редица православни учени предприели в началото на нашия век опити да осъществят замисъла на В. Соловьов. Това били: А. Введенский (Религиозное сознание язычества. Т. I. М., 1902), прот. А. Клитин (История религии. Одесса, 1911), прот. Н. Боголюбов (Философия религии. Т. I., Киев, 1918). Но нито един от тези трудове не бил доведен до край. Завършен се оказал само очеркът на О. А. Елчанинов, тогава педагог, съставен от него съвместно със свещ. Павел Флоренски и свещ. Сергей Булгаков (М., 1911). Това произведение осветлило, и то накратко, само най-важните етапи на религиозната история. По-късно в програмната статия на Николай Бердяев "Наука о религии и христианская апологетика" (1927) били набелязани по-нататъшните пътища за изучаване на дохристиянските вярвания в светлината на Православието.

В предлаганите шест книги се поставя задача да се изпълни това, което завещал Владимир Соловьов на нашето време. По метода си на изложение цикълът "В търсене на Пътя, Истината, Живота" се отличава от предиш-

ните опити. Главната цел на труда е да изобрази достъпно драматичната картина на духовната история. Като я представя в светлината на цялостния християнски светоглед, авторът изхожда от богатото на богословска и научна мисъл наследство*. Ето защо целият цикъл може да се разглежда като своеобразен опит за религиозно-философски и исторически синтез.

* * *

Някои читатели навярно ще видят в тези страници нещо като апология на нехристиянските вярвания. Не трябва обаче да се забравя, че религиозната сфера е свършено особена сфера. Без проникване в самия дух на вероизповеданията, без частично отъждествяване на човека с изповядващите определена вяра, е невъзможно да се разбере същността на религиозните вярвания. Само пътят на вътрешното съпреживяване, когато търсим истината заедно с анимиста, будиста или гръцкия мислител, ще ни помогне да уловим истинската динамика на религиите, подготвили света за явяването на Богочовека. Движението към този център, или най-висока точка, представлява наистина завладяващо зрелище; като го следим ние ще можем по-дълбоко да разберем и смисъла на самото християнство. Това, което е било търсене на Пътя, Истината и Живота, дава възможност по нов начин да се погледне на Евангелието, — то да се види в широка световна перспектива.

* * *

Преди да се отправим в дългото пътешествие през векове, народи и континенти, необходимо е да се спрем на въпроса за същността и произхода на религията, а също и на самата "завръзка" на религиозно-историческата драма. Това ще е съдържанието на първия том,

* От западните истории на религията авторът е задължен най-вече на идеите на Кристофър Даусън.

който е въведение към останалите. По своя характер той неизбежно се отличава от всички следващи. Засегнатите в него теми изискват обръщане към някои въпроси от по-общ характер. За да не се разкъсва основната нишка на изложение, в края на книгата са дадени бележки. Тъй като в сравнително неголям труд не е възможно да се осветлят всички поставени проблеми в пълнота, навсякъде са посочени изворите и е дадена библиография. Така този, който се интересува от предмета, самостоятелно може да се вгълби в него.

Ако предлаганият цикъл от книги помогне на читателите да видят в историята на религиите не сбор от заблуди, а реки и ручей, носещи своите води към океана на Новия Завет, целта на автора ще бъде постигната.

БЕЛЕЖКИ КЪМ ВТОРОТО ИЗДАНИЕ

Благоприятният прием, който срещна първото издание на книгата, накара автора да подготви второ. По-голямата част от текста, конструкцията и основните идеи останаха същите. Много глави обаче бяха съществено преработени. Поднасям сърдечна благодарност на тези, които ми помогнаха в общата редакция на книгата, а също на специалистите за техните ценни забележки.